

Mira Halambek-Wenzler

Tuškanac danas i sutra

Zagreb je tradicionalno grad zelenila, grad perivoja i gradskih parkova. Njegov urbani identitet dobrim dijelom počiva upravo na vizuelnim značajkama njegova prirodnog i urbanog pejzaža – parkova »zelene potkove«, Ribnjaka, Mirogoja, Maksimira, Zelengaja i Tuškanca.

Tuškanac je velika park-šuma Zagreba. Osnovan u prošlom stoljeću kao park grada rastao je desetljećima. Osnovan je u prostorima prirodne autohtone šume zagrebačkog podbrežja.

U ukupnom zelenilu grada Tuškanac i okvirni zeleni prostori Tuškanca izuzetna su jedinstvena prirodna, pejzažna, urbana i ekološka vrijednost grada – još sačuvana.

Osnovu prirodne vrijednosti čine šuma i reljef. Položaj šume, njezina zelena masa, biološki status, estetske i kompleksno ekološke vrijednosti nezamjenljiva su kvaliteta u gradskom prostoru.

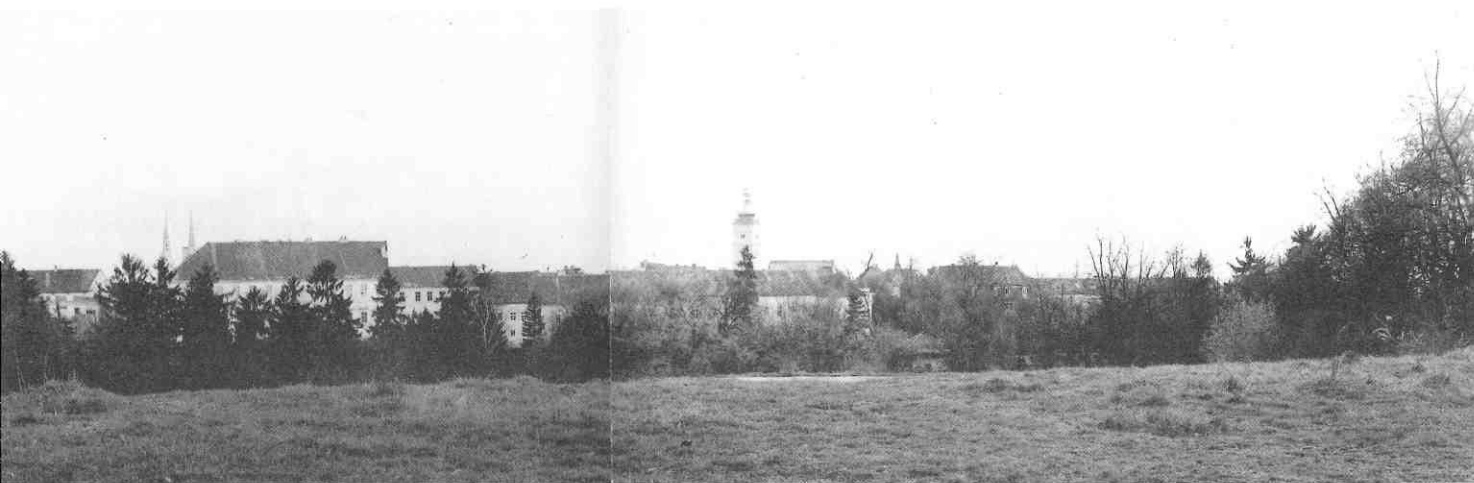
Šuma Tuškanac sa još sačuvanim bogatstvom zelene mase autohtonih oblika silazi s brežuljaka pod Medvednicom do doslovce samoga centra grada – do najstarije prometnice istok-zapad, Ilice. Osnovu šume čini autohtona biljna zajednica – šuma hrvatskog hrasta kitnjaka i graba (*Querceto-Carpinetum croaticum*) – s brojnim slikovitim oblicima stoljetnih hrastova i svim specifičnostima koje su nastajale u toku razvoja šumske zajednice na pojedinim lokalitetima unutar sklopa šume i na njezinim rubovima, u uvjetima razvoja grada i neposrednih urbanih okvira parka.

Po pojedinim staništima slika se šume mijenja u sastavu, u starosti i u fiziološkom statusu. Osnovu zajednice uvijek čini predivan hrast kitnjak, prate ga grab i divlja trešnja, a vrlo su česti klen i gorski javor; mjestimično se javlja bukva, zatim niz u zajednicu pretežno rubno unesenih neautohtonih vrsta kao što su breza, divlji kesten, smreka i omorika, razni borovi, jasen, crveni hrast pa i sekvoja i drugi.

Starost hrastova kreće se do 150 godina. Kod graba nailazimo pretežno na mlada stabla. Karakterističan je nedostatak podrasta u središnjim dijelovima šume, dok su pejzažno i biološki izvanredno kvalitetno razvijeni rubovi šume, posebno zapadni rub s nizom autohtonog grmlja prirodne biljne zajednice obilnog cvata i bogatih jesenskih boja i plodova (glogovi, kalina, svib i drijenak, kurika, bazga, lijeska i drugi). Posebno raskošna vegetacijska slika javlja se u sloju niskog rašća koje u proljeće prekriva šumsko tlo prekrasnim najraznolikijim cvijećem trajnica i ljetnica.

Vegetacija koju susrećemo u sklopu zone Tuškanca, ali koja ne proizilazi iz autohtone prirodne zajednice, vrlo se slikovito i kvalitetno uklapa u ukupnu vegetacijsku sliku park-šume. Ovdje susrećemo bogatstvo kultiviranih oblika drveća i grmlja i crnogorice i bjelogorice.

Međutim, istodobno uz te vrijednosti nailazimo na grubu devastaciju i zagađivanje otpadom, na biološku stagnaciju i odumiranje pojedinih stabala posebno na vršnom dijelu Tuškanca, na Cmroku. Mjestimično opet planski nastaju nove vrijednosti u biljnom fondu i slici parka, na primjer u matičnim dijelovima rasadnika šumskog gospodarstva na Pepeljarki, koji po svim odrednicama svih generalnih planova grada čini sastavni dio parkovnog prostora iako još nije uključen u planiranu mu funkciju.

Prirodni okviri šume stvaraju osobite ambijentalne vrijednosti. Niz potprostora unutar ukupnog kompleksa Tuškanca, atraktivnih u različitostima, otvorenih vizura na izuzetne panorame grada, s neprekidnom izmjenom slika, s izmjenom zasjenjenih i osunčanih proplanaka, motiva stare šume i mlađega parkovnog nasada, pruža stanovništvu grada izuzetno velike mogućnosti za sadržajnu rekreaciju u ambijentu prirode u najužem centru grada.

»Tuškanac je ideiran i uključen u zagrebačko gradsko tkivo kao nezamjenjivo javno dobro, kao prostor zajedništva par excellence. I to u volumenu grada koji je bio i deseterostruko manji...« (A. Pasinović).¹

Danas je značenje Tuškanca kao zajedničkog dobra u uvjetima života u gradu posebno veliko. To je prostor društvene integracije stanovnika velikog grada i najznačajnija biološka komponenta u ostvarenju ekoloških kvaliteta života u urbanom prostoru.

Bioekološko i sociološko značenje park-šume Tuškanac posebno je uočljivo u svjetlu poznatih podataka o naglom rastu grada i zbog toga sve udaljenijim i sve teže dostupnim zonama prirodnog pejzaža, o rastu broja stanovnika i sve većoj socijalnoj diferencijaciji stanovništva a usporedo s tim smanjenju javnih površina za odmor i rekreaciju unutar prostora grada, o smanjenju biološke i kulturološke kvalitete javnog zelenila, pa čak i drastičnom smanjenju pokazatelja »m² po 1 stanovniku«. Indikativan je i podatak da je Zagreb u prvim poslijeratnim godinama bio grad s najviše javnog zelenila po stanovniku u zemlji, a danas je, prema objavljenim podacima i mjerenjima, grad s najmanje javnog zelenila po stanovniku izraženo u kvadratnim metrima uključujući i bogato nasljeđe zelenih masiva Tuškanca, Maksimira i dr.

Okvirni prostor park-šume Tuškanca postao je u toku razvoja grada predio elitnog stanovanja, male gustoće naseljenosti, visokoga komunalnog standarda i zanemarivo malog broja radnih mjesta.

Navedene kvalitete prostora Tuškanca i, u produžetku, platoa Cmroka, Prekrižja, Zelengaja sa zapada a Orlovca na istočnoj padini, stavljaju godinama te predjele u fokus javnog interesa.

Vrijednost toga područja u društveno-ekonomskom i prostornom razvoju grada dovela je dugi niz godina, a dovodi i danas, do žive polarizacije interesa – s jedne strane do nastojanja da se prostori Tuškanca i njegova okružja sačuvaju u optimalnoj kvaliteti za javnu upotrebu i opće dobro građana, s druge da se, koliko je god moguće, taj prostor iskoristi za pojedinačne ili grupne »maloposjedničke« interese.

Još 1952. god. u svojoj »Analizi historijsko-urbanističkog razvoja grada Zagreba«² prof. Andre Mohorovičić upozorio je na značenje i tendencije razvoja tuškanačkog područja, rekavši, između ostalog:

»U ovom razdoblju (kraj 19. i početak 20. stoljeća – nap. a.) moramo neosporno spomenuti i dva objekta, koji po svojoj kulturno-historijskoj vrijednosti predstavljaju naročitu dragocjenost grada Zagreba, a to su Maksimir i Tuškanac... Ovo doba (razdoblje između dva rata, nap.a.) formiralo je još u izvjesnom smislu i dijelove grada situirane na južnim obroncima Medvednice u obliku nizova slobodno izgrađenih stambenih objekata, većinom obiteljskog tipa, koji predstavljaju takozvani sjeverni pojas vila. U prvom redu moramo konstatirati da je taj predio, neobično pogodan za stanovanje, zaposjela buržoazija ovog grada, pri čemu je vrlo lijepo i naročito pogodno tereno bogato konfigurirane u smislu prikladnih nagiba iskoristila za izgradnju svojih stambenih objekata... koristeći uglavnom sistem starijih prirodnih puteva na hrptovima brežuljaka ili u njihovim dolinama... Pojedini dijelovi izgrađenih česti toga sjevernog dijela grada u potpunosti su iskvartil mnogih veoma lijepo predjele najbliže okoline samoga grada. Tako je na primjer izgradnja vila na potezu Tuškanac-Cmrok gotovo u potpunosti uništila jedinstveni prirodni park, možemo kazati pluća samog grada, koja su započinjala u samome središtu pokraj križanja Ilice sa Frankopanskom ulicom i u punom kontinuitetu tekla prema sjeveru do

podno same Zagrebačke gore. Taj prekrasan prirodni park sa gustom šumom potpuno je uništen nizanjem uglavnom bezvrijednih i beznačajnih objekata uzduž gotovo cijele svoje dužine... U formiranju sjevernih dijelova grada, položenih na obroncima Medvednice, valja u daljnjoj izgradnji što više čuvati ljepote prirodne konfiguracije terena, isticati kontakt s prirodom izbjegavanjem gušće izgradnje, i ograničiti izgradnju na manje objekte slobodno i nenametljivo uklopljene u pejzaž, kod čega bi svaka urbanistička krutost bila pogrešna...²

Nakon rata, a posebno u posljednjih 15 godina, izgrađen je na rubnom području park-šume Tuškanka i u samom prostoru šume (Orlovac – naselje u Jurjevskoj, dijelom Vijenac i dr.) niz objekata i zgusnutih građevinskih struktura znatnih ukupnih tlocrta i volumena. Ta gradnja dovela je do beskrupulozne sječe stoljetnih hrastova, devastacije sklopa autohtone šume izuzetne vrijednosti i znatnog narušavanja ekološkog balansa tuškanačkog područja.

I unatoč razložnim otporima stručnjaka i upozorenjima na štetnost takvih zahvata u odnosu na širi društveni interes nepovratno je uništen velik dio prirodnog bogatstva tradicionalnog zelenog koridora Medvednica – obronci – centar grada.

Godine 1979. pojavio se novi »plan akcije« graditeljstva – gradnja na parkovnim površinama – pomama za gradnjom ekskluzivnog stanovanja u društvenim i prostornim dokumentima definirano parkovnog prostora, koji se nije zaustavio ni pred prekom zakona iz oblasti prostornog uređenja. Pritisci za gradnju u Tuškancu postaju u to vrijeme izuzetno jaki. Antoaneta Pasinović, arhitekt i kritičar arhitektonske prakse, piše: »Danas je ovaj vrijedni park izložen polulegalnoj i poludivljoj jagmi za lokacijom, nezakonskim uništavanjem zelenog fonda (i to njegovih najvrednijih primjeraka), vandalskom onečišćavanju putem smeća i otpada, upornoj i nezajažljivoj privatizaciji javnog dobra građana Zagreba, propadanju zabrinjavajućih i alarmantnih razmjera...¹ Osim već naglašavanog i eksponiranog problema Maksimira u potonje doba zaoštreno je pitanje Tuškanka, devastacija kojeg dobiva razmjere histeričkog i psihopatskog, bolje reći sociopatološkog ponašanja u prostoru. „Aut Tuškanc, aut nihil“, izreka je kojom javno mnijenje došaptava težinu tuškanačke sudbine...«¹

Ipak, otpor javnosti bio je prevelik. Posebno su mnogobrojni kulturni radnici ustali u obranu i zaštitu Tuškanka kao jedinstvenog prostora zagrebačke kulturne i prirodne baštine čija vrijed-

nost sve više raste u našim danima. Naše vrijeme opterećeno je sve većim ekološkim problemima, drastičnim smanjenjem prirodnih resursa kao osnove življenja, a istodobno sve naglašenijim procesima prostorne socijalne segregacije stanovnika grada (prof. dr A. Marinović³). Područje park-šume Tuškanac i zeleni koridori zagrebačkog podsljemenskog područja postaju na žalost ilustrativan primjer nastajanja i razvoja kompleksno ekološki negativnih žarišta.

Zaslugom prvenstveno kulturnih radnika, a posebno zaslugom nekoliko izvrsnih novinarskih pera,⁴ opsežan plan izgradnje u najvrednijim prostorima zelenila Zagreba zaustavljen je odlukom republičkog inspektorata 1980.

Tuškanac je prostor koji odiše ljepotom. Kao da su se sve njegove povijesno-kulturne i prirodne vrijednosti slile u jedno nepovijetljivo ambijentalno bogatstvo. Široko razgranati majestetični stoljetni hrastovi i sve sitnocvjetno mlado bilje, sve sjene šume i svjetlosti proplanaka, sve staze Tuškance, sav taj mir pod krošnjama, sva vedrina igre lišća – neprocjenjivo su blago. U srcu grada. Blago koje nam je darovano odavno, prvim planerskim odrednicama razvoja grada. Zajedničko dobro svih građana užurbanog, bučnog, često sivog i pokatkad zagušljivog Zagreba.

Vrijednosti i veličine park-šume Tuškanac i okvirnih zelenih koridora bile bi visoko rangirane i vjerojatno dobro čuvane i u komunalno sređenijim i bogatijim evropskim urbanim sredinama.

Stručne službe grada Zagreba⁵ u svim svojim dokumentima jedinstveno valoriziraju na odgovarajući način tuškanački prostor s prijedlogom za zaštitu i vrednovanje čitavog kompleksa uz definiranje namjene javne upotrebe za odmor i rekreaciju stanovnika grada. Generalnim urbanističkim planom (1972) prostor Tuškance određen je kao parkovni kompleks, a okvirni zeleni koridori kao parkovi (Zelengaj) ili područje zaštićenog zelenila (Prekrižje, Orlovac i dr.). Sa stanovišta zaštite spomenika kulture, povijesno ambijentalnih cjelina grada, i sa stanovišta zaštite prirode Regionalni i Republički zavod za zaštitu prirode razradili su prijedloge za zaštitu tuškanačkog područja. To su vrlo dokumentirani i na visokoj stručnoj razini razrađeni prijedlozi. Na žalost, oni dugo, čak godinama, putuju putovima općinske administracije te stoga još nisu ozakonjeni. Nepostojanje čvrste regulative zaštite također je jedan od razloga devastacije tuškanačkih prostora.

I tako je zelenilo podbrežja grada Zagreba, posebno tuškanačko područje, niska pejzažnih dragulja grada, gotovo kontinuirano predmet brige – jednih da otkinu, prisvoje dio toga prirodnog bogatstva samo za sebe i »svoje«, i drugih, također upornih, da osiguraju zaštitu i obnovu zelenila tih prostora kao svima dostupnoga javnog dobra, kao prostora zajedništva.

Novi Generalni urbanistički plan (1984), koji je u fazi rasprave i donošenja, ponovo inzistira na zaštiti i ekološkoj revitalizaciji tuškanačkog prostora. Istodobno pojavio se i novi »Provedbeni urbanistički plan Tuškanac« kojim se nastoji ozakoniti vrlo intenzivna sječa i devastacija najljepših predjela Tuškance i Prekrižja u ime gradnje više ugostiteljskih objekata, velikih parkirališta i pristupnih cesta, objekata stanovanja, poslovnih objekata.

S najvećom žestinom napadnute su rubne, kontaktne zone šum-

skog masiva i izgrađenog područja – prirodni smjer osvajanja od izgrađenog ka neizgrađenom. Velikim dijelom to je i stoga što su kontaktne zone najpristupačnije a ujedno pejzažno najvrednije površine za namjenu rekreacije. Međunarodno priznata metoda valorizacije pejzaža⁶ s punim pravom daje rubovima šuma visoku ocjenu ambijentalnih i ekoloških vrijednosti. Rubovi šume Tuškance u pejzažnoj valorizaciji mogu ponijeti najvišu ocjenu, ali su istodobno i najugroženiji. Ugroženi su po svojoj bio-ekološkoj osnovi. Otvaranje, odsijecanje šumskog ruba doводи do poremećaja ekosistema na tim površinama, mijenjaju se u negativnom smislu ustaljeni uvjeti rasta unutrašnjosti šumskog sklopa, što u općenito nepovoljnim stanišnim uvjetima za razvoj šume u gradskim područjima doводи do ubrzanja negativnih procesa u razvoju prirodne biljne zajednice koja je osnova vrijednosti tuškanačkog zelenila.

Veći dio parkovnog kompleksa Tuškance i okvirnog zelenila (Zelengaja, Prekrižja, Orlovca) razvijen je na blažim ili strmijim obroncima, i svaka sječa ili poremećaj prirodnog reljefa terena doводи do ogoljavanja korijenovih sistema starih stabala, a zatim do odrona i do bujičnih manjih ili većih jaruga i napokon do umiranja šume u širokom krugu neprimjerene gradnje, gradnje na rubovima šume. Na žalost, svjedoci smo takvih pojava na tuškanačkom području – na Orlovcu, između Jabukovca i Pounovca, na padinama Rokovog perivoja.

Dovoljno je razloga za zabranu gradnje u najljepšem prirodnom predjelu grada Zagreba.

Međutim, nije moguće sačuvati taj predio samo zabranom sječe i gradnje i administrativnom zaštitom postojećeg. Godinama komunalno zanemarivan prostor zahtijeva aktivniji odnos grada. Prostor Tuškance prijeko je potrebno revitalizirati u njegovim osnovnim urbanim vrijednostima – vrijednostima pejzaža i vrijednostima namjene upotrebe.

Revitalizacija parkovnog prostora Tuškance u smislu očuvanja i obnove postojećeg svodi se na niz stručnih hortikulturnih zahvata, od sanacije sadašnjih staza, posebno Dubravkinog puta, sanacije igrališta, stuba, opreme, do sanacije biljnog fonda – čišćenjem šume od osušenih i bolesnih stabala, sadnjom novog bilja, uređenjem livada, sanacijom vododerina, svim mjerama stimuliranja razvoja, progresivnog razvoja prirodne biljne zajednice hrasta kitnjaka.

Intenzitet i kvaliteta javne upotrebe povećat će se već samom sanacijom prostora. Ali moguće je učiniti više. Područje Tuškance pruža velike mogućnosti za kreativne intervencije u prostoru za osnovnu namjenu rekreacije usklađene s ambijentalnim, povijesno-kulturnim i biološkim vrijednostima toga dijela grada.

Alternativa rušenju (šume) i građenju (stambeno-poslovnih objekata, garaža, parkirališta, cesta) trebalo bi da bude smišljena stvaralačka intervencija u prostoru zelenih podsljemenskih obronaka s težištem na očuvanju i obnovi prirodnih vrijednosti pejzaža i razvoju onih komplementarnih rekreativnih aktivnosti koje su dostupne, privlačne i potrebne najvećem broju stanovnika grada svih dobnih i socijalnih struktura.

Jedno viđenje mogućeg uređenja dijela tuškanačkog područja prezentirano je u Sekciji »Prijedlog« na 14. zagrebačkom salonu arhitekture i urbanizma (1979) pod naslovom »Alternativa da-

nas – Novi pješački prostor – rekreativna pješačka staza Frankopanska, Cmrok i dalje...« autora A. Pasinović i M. Wenzler. Rad je dobio visoko priznanje – Izvedbenu nagradu Zagrebačkog salona.

Međutim, do realizacije u prostoru nije došlo. Ipak društveno i stručno priznanje prijedlogu suprotnom od ideja »građenja« u zelenilu pomoglo je da se tada započeta akcija drastične devastacije šume kao prethodnica izgradnje u javnom zelenilu prekine i zaustavi.

Sušтина je nagrađene ideje ovo:

Centar grada Zagreba, na koji je naslonjena park-šuma Tuškanac, izrazito je siromašan, gotovo i nema pješačke prostore neometane vozilima, bukom, zagađenjima.

Tuškanac pak bogat je zelenim površinama izuzetne pejzažne i ekološke vrijednosti koje su znatnim dijelom zbog nepostojanja pješačkih komunikacija i privlačnih žarišta kretanja nepristupačne, nepoznate i neupotrebljavane.

U centru grada nalazi se veliki javni zeleni prostor, znatnim dijelom omeđen i otuđen. Vidljiv je na planskim kartama i samo mjestimično u vizurama s današnjeg sistema staza, čiji je kapacitet zadovoljavao potrebe maloga grada na početku stoljeća.

Osim šume i jednog ugostiteljskog objekta za posjetioce Tuškancu nema drugih privlačnih sadržaja.

Nagrađeni projekt predlaže izvedbu šetnice na zapadnim obroncima i livadama Tuškancu.

Cilj je osnivanja nove šetnice omogućiti stanovnicima i gostima grada da neposredno iz najužeg centra, iz Ilice, iz Frankopanske i Dežmanovog prolaza, kroz ulaznu aleju starih platana uđu u nove dosad neupotrebljavane i pretežno nepoznate a predivne predjele park-šume. U blagom usponu šetna staza prolazi uz ljetnu pozornicu, rubno uz Krešičeve livade, zatim osunčanim platoima podno Jabukovca, nastavlja šumovitom padinom, ponovo izlazi na osunčane parterne površine i rubom i u sjeni šume stiže do parka ljetnikovca Jakčinovih i velike livade Cmroka uz mogućnost da se nastavi javnim zelenilom Prekrižja i dalje do podno Medvednice.

Cijeli taj tok neometan je tok pješaka: šetnica u ukupnoj dužini nešto manjoj od 3 km s prosječnim usponom nešto iznad 3%.

Novi pješački prostor pruža mogućnost doživljaja novih prostora šume, novih izuzetnih vidika na panoramu Gornjega grada (s Krešičevih livada), na panoramu siluete Medvednice (s Pepeljarko), na obronke Prekrižja i Zelengaja.

Uz niz pejzažnih vrijednosti staza otkriva i mogućnost pješačke dostupnosti i povezivanja pojedinih već danas upotrebljivih i atraktivnih rekreativnih sadržaja. Međutim, što je bitno, trasa šetnice omogućuje a projekt inicira stvaranje niza novih sadržaja kulture, sporta i rekreacije važnih za grad a ne samo za okvirno stambeno područje, i to obnovom, preoblikovanjem ili prenamjenom sadašnjih objekata na rubu parkovnog prostora. Projekt također inicira i osnivanje posve novih sadržaja tematski i oblikovno usklađenih s osnovnom namjenom prostora.

Podemo li Tuškancem podno Gvozda na novu šetnicu, mogli bismo kao prvo posjetiti obnovljenu ljetnu pozornicu a neposred-

no uz nju sunčane Krešičeve livade oblikovane kao parterne, neograđene prostore za igru i odmor djece i odraslih. Stara vila podno livada – nekad dječji vrtić – idealan je objekt za primjerenе prateće sadržaje i dovoljan za osvježenje, za odmor pod krovom. Stazom dalje stižemo do nekadašnje majstorske kiparske radionice A. Augustinčića okružene lijepim prostranim parkom. Danas je to objekt JAZU koji bi mogao, možda, postati stjecište mladih kipara s radionicom i galerijom u prostorima parka, otvorenom za posjetioce. Staza uz Jabukovac dolazi do hotela i rekreativnog centra SUP-a. Tu su bazen, tenis igralište, kuglana, restoran – prostori dijelom otvorene upotrebe. Dalje po obronku staza prolazi uz potpuno neprimjerenu neupotrebljavanu i zapuštenu vilu na Paunovcu s izuzetno oblikovanim vrtnim terasama velikog formata okrenutim prema Tuškancu – i napuštenim. Prijedlog je da se taj prostor preoblikuje u gradski centar za kreativne aktivnosti djece s programom koji nedostaje našem gradu. Na svom toku staza stiže do platoa šumskog rasadnika, dijelom napuštenog, koji se divnom vegetacijom crnogorice utapa u parkovne prostore Tuškancu. To je Pepeljarka. Taj bi se predio prema prijedlogu projekta mogao idealno razviti i oblikovati kao park-arboretum Zagreba, park u kojem bi bilo sakupljeno tipično drveće našeg grada ili njegova autohtona flora. Unutar parka bio bi jedan paviljon s temom ekologije pejzaža, ili možda mali edukativni objekt kulture pejzaža, ili »muzej drva«, ili sl. Staza dalje nastavlja šumom i rubovima starih voćnjaka do livade i parka Jakčinovih. Prijedlog je da se taj izuzetni prostor, uključujući objekt ljetnikovca i prateće gospodarstvo, preoblikuje u – našem gradu i te kako potreban – specifičan objekt kulture kojemu bi temu trebalo pomno odrediti, s pažnjom kakvu zavrđuje taj izuzetni prostor. Ambijentalne i povijesne vrijednosti toga prostora, dominantan položaj i okruženost širokim javnim parkovnim prostorom, zahtijevaju posebnu studiju njegove namjene koja bi, uvjeren sam, morala biti u domeni kulture. Možda bi to mogao biti republički kulturni centar za mlade ili centar likovnih djelatnosti ili slično ali otvorenog tipa, atraktivan za široki krug posjetilaca. »Jakčinovo« – cijeli kompleks: ljetnikovac, gospodarstvo, park – trebalo bi bezuvjetno tematski i oblikovno rješavati kao jedinstvenu prostornu i funkcionalnu cjelinu, čuvajući pri tom povijesne oblike nastajanja i kohezije toga vrijednog kompleksa.

Šetnica i šetnja završavaju na velikoj livadi popularnog Cmroka, a može se poći »... i dalje«.

To je osnova koncepta kao ponuđene alternative uređenja i upotrebe park-šume Tuškanac, alternative koja uključuje i nježu i obnovu pejzaža i očuvanje prirodnog i graditeljskog nasljeđa. Ali i alternative koja otvara nove mogućnosti za sadržajnu i kreativnu upotrebu slobodnog vremena djece, mladih i starijih.

Tuškanac je svojom ljepotom, položajem i nasljeđem prostor sukoba interesa. Na našem je vremenu i na nama da donesemo odluku.

Čini mi se prikladnim završiti ovo kazivanje o Tuškancu, velikom, lijepom, zapuštenom i napadnutom parku grada, o šumama i podbrežju grada, riječima A. Pasinović:

»... Pa ipak – šansa postoji, mogućnost rehabilitacije ovog prostora u funkciji pješaka, u funkciji zajedništva, u funkciji grada unatoč svemu još uvijek postoji...!«

